

**VIỆN HÀN LÂM
KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI**

BÙI VIỆT HÙNG

**PHÁT TRIỂN KINH TẾ NÔNG THÔN BA LAN TRONG NHỮNG
THẬP NIÊN ĐẦU THẾ KỶ XXI VÀ BÀI HỌC KINH NGHIỆM CHO
VIỆT NAM**

LUẬN ÁN TIẾN SỸ KINH TẾ

Ngành: Kinh tế quốc tế

Mã số: 9. 31. 01. 06

Người hướng dẫn khoa học: 1. PGS. TS. Nguyễn An Hà

2. PGS.TS. Đặng Minh Đức

HÀ NỘI - 2020

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi, các kết quả nghiên cứu được trình bày trong luận án là trung thực, khách quan và chưa từng để bảo vệ ở bất kỳ học vị nào.

Tôi xin cam đoan rằng các thông tin trích dẫn trong luận án này đều được chỉ rõ nguồn gốc.

Hà Nội, ngày tháng 8 năm 2020

Tác giả luận án

Bùi Việt Hưng

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận án này, tác giả đã nhận được sự quan tâm, giúp đỡ tạo điều kiện của Học viện Khoa học xã hội, Khoa Kinh tế quốc tế và các Thầy, Cô giáo đã nhiệt tình chỉ dạy, hướng dẫn

Đặc biệt, tác giả xin gửi lời cảm ơn chân thành và sâu sắc nhất đến người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Nguyễn An Hà và PGS.TS. Đặng Minh Đức, Viện nghiên cứu Châu Âu, các anh, chị, em đồng nghiệp đã tận tình giúp đỡ, tạo điều kiện để tôi hoàn thành luận án

Luận án là công trình nghiên cứu độc lập của tác giả nên không thể tránh được những thiếu sót, rất mong nhận được nhiều ý kiến đóng góp của các nhà khoa học, của các thầy giáo, cô giáo và các bạn đồng nghiệp để luận án được tốt hơn.

Trân trọng cảm ơn!

Tác giả

Bùi Việt Hưng

MỤC LỤC

DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT	i
DANH MỤC CÁC BẢNG	ii
DANH MỤC CÁC HÌNH.....	iii
MỞ ĐẦU	1
CHƯƠNG 1:TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU	8
1.1. Những công trình nghiên cứu đã công bố liên quan đến luận án	8
1.1.1.Nghiên cứu lý luận về khu vực nông thôn và thành thị.....	8
1.1.2.Nghiên cứu lý luận về kinh tế nông thôn.....	10
1.1.3.Những nghiên cứu về phương thức phát triển kinh tế nông thôn.....	12
1.1.4. Nghiên cứu các trường hợp cụ thể về phát triển kinh tế nông thôn Ba Lan.....	13
1.1.5. Nghiên cứu về phát triển nông nghiệp và kinh tế nông thôn của Việt Nam	16
1.2.Một số kết luận được rút ra liên quan đến luận án và khoảng trống cần phải tiếp tục nghiên cứu trong luận án.....	19
1.2.1.Các vấn đề đã thống nhất:	19
1.2.2. Những vấn đề liên quan đến đề tài luận án mà các công trình trên còn bỏ ngỏ cần tiếp tục nghiên cứu:	21
1.3 Câu hỏi nghiên cứu và khung phân tích phát triển kinh tế nông thôn	22
1.3.1.Các câu hỏi nghiên cứu	22
1.3.2.Khung phân tích của luận án	23
CHƯƠNG 2: CƠ SỞ LÝ LUẬN VỀ PHÁT TRIỂN KINH TẾ NÔNG THÔN	25
2.1. Các lý thuyết về phát triển kinh tế nông thôn	25
2.1.1 Lý thuyết hai khu vực (lý thuyết nhị nguyên).....	25
2.1.2. Thuyết tăng trưởng nội sinh (hay thuyết tăng trưởng mới)	26
2.1.3. Lý thuyết sinh kế bền vững	27
2.1.4. Lý thuyết về mô hình nông thôn mới	28
2.2. Phát triển kinh tế nông thôn.....	32
2.2.1. Các khái niệm về khu vực nông thôn, kinh tế nông thôn và phát triển kinh tế nông thôn	32
2.2.2. Đặc điểm phát triển kinh tế nông thôn	37
2.2.3. Nội dung phát triển kinh tế nông thôn.....	40
2.3. Các nhân tố tác động đến phát triển kinh tế nông thôn.....	48
2.3.1. Nhân tố tác động bên ngoài	48
2.3.2. Các nhân tố ảnh hưởng bên trong quốc gia	54
2.4. Tiêu chí đánh giá phát triển kinh tế nông thôn	56
2.4.1. Nhóm tiêu chí đánh giá sản xuất nông nghiệp trong khu vực nông thôn.....	57

2.4. 2. Nhóm tiêu chí đánh giá các hoạt động phi nông nghiệp	58
CHƯƠNG 3: THỰC TRẠNG PHÁT TRIỂN KINH TẾ NÔNG THÔN BA LAN NHỮNG THẬP NIÊN ĐẦU THẾ KỶ XXI.....	60
3.1. Điều kiện tự nhiên, kinh tế xã hội khu vực nông thôn Ba Lan	60
3.1.1. Điều kiện tự nhiên	60
3.1.2. Điều kiện kinh tế- xã hội	61
3.2. Phát triển kinh tế nông thôn Ba Lan trong những thập niên đầu thế kỷ XXI	67
3.2.1 Một số nét chính về kinh tế nông thôn Ba Lan.....	67
3.2.2. Các biện pháp phát triển kinh tế khu vực nông thôn Ba Lan	75
3.3. Đánh giá thành công và hạn chế về phát triển kinh tế nông thôn Ba Lan	98
3.3.1. Phân tích các nhân tố ảnh hưởng đến phát triển kinh tế nông thôn Ba Lan	98
3.3.2. Một số kết quả đạt được trong phát triển kinh tế nông thôn.....	101
3.3.3. Những hạn chế và nguyên nhân	107
3.3.4. Một số đánh giá về những sáng kiến, giải pháp mà Ba Lan đã thực hiện trong phát triển kinh tế nông thôn.....	108
CHƯƠNG 4: BÀI HỌC KINH NGHIỆM VÀ HÀM Ý CHÍNH SÁCH CHO VIỆT NAM.....	114
4.1. Tương đồng và khác biệt trong phát triển kinh tế nông thôn giữa Ba Lan và Việt Nam	114
4.1.1.Một số điểm tương đồng giữa hai nước	114
4.1.2. Một số điểm khác biệt	126
4.2. Bài học kinh nghiệm trong phát triển kinh tế nông thôn	131
4.2.1.Một số bài học thành công của Ba Lan mà Việt Nam có thể học hỏi	131
4.2.2. Một số bài học chưa thành công, cần tránh	138
4.3. Hàm ý chính sách trong triển khai phát triển kinh tế nông thôn ở Việt Nam	139
4.3.1 Hoàn thiện khung khổ chính sách phát triển kinh tế nông thôn	139
4.3.2 Hội nhập khu vực và quốc tế đối với phát triển kinh tế nông thôn.	142
KẾT LUẬN.....	148
DANH MỤC CÔNG TRÌNH CỦA TÁC GIẢ ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN	151
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	152
PHỤ LỤC.....	163

DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT

ASIF	Agricultural Social Insurance Fund	Quỹ bảo hiểm xã hội nông nghiệp
CAP	Common Agriculture Policy	Chính sách nông nghiệp chung
EAFRD	European Agricultural Fund for Rural Development	Quỹ nông nghiệp châu Âu đối với phát triển nông thôn
EAGF	European Agricultural Guarantee Fund	Quỹ bảo đảm nông nghiệp châu Âu
EC	European Commission	Ủy ban Châu Âu
EU	European Union	Liên minh châu Âu
EFTA	European Free Trade Association	Khu vực mậu dịch tự do Châu Âu
FAO	Food and Agriculture Organization	Tổ chức nông lương Liên hiệp quốc
FTA	Free Trade Agreement	Hiệp định Thương mại tự do
GDP	Gross Domestic Product	Tổng sản phẩm quốc nội
NDS	National Development Strategy	Chiến lược phát triển quốc gia
NGO	Non-Governmental Organization	Tổ chức phi chính phủ
MARD	Ministry of Agriculture and Rural Development	Bộ nông nghiệp và Phát triển nông thôn
LED	Local Economic Development	Phát triển kinh tế địa phương
PR	Predominantly rural	Khu vực trung gian nông thôn
RDP	Regional Development Programme	Chương trình phát triển khu vực
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development	Tổ chức Hợp tác và Phát triển Kinh tế
SME	Small and medium-sized enterprise	Doanh nghiệp vừa và nhỏ
SPS	Sanitary and Phytosanitary	Các biện pháp vệ sinh và kiểm dịch động vật của WTO
WTO	World Trade Organization	Tổ chức Thương mại Thế giới

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 3.1	Dân số Ba Lan theo khu vực giai đoạn 2010- 2018	61
Bảng 3.2	Thị trường lao động Ba Lan qua các năm	64
Bảng 3.3	Tỷ lệ việc làm phân theo trình độ học vấn	65
Bảng 3.4	Khu vực nông thôn Ba Lan năm 2018	72
Bảng 3.5	giá trị sản lượng nông nghiệp Ba Lan	76
Bảng 3.6	Số lao động tự chủ kinh doanh giai đoạn 2012- 2016	87
Bảng 3.7	Phân tích SWOT kinh tế nông thôn Ba Lan	98
Bảng 4.1	Số lượng các thôn xã Việt Nam	118
Bảng 4.2	Tăng trưởng ngành nông nghiệp Việt Nam 2005- 2016	119
Bảng 4.3	Một số hàng nông sản xuất khẩu Việt Nam năm 2016	120
Bảng 4.4	Số người lao động có khả năng lao động trong khu vực nông thôn phân theo trình độ	125

DANH MỤC CÁC HÌNH

Hình 2.1	Mô hình lý thuyết phát triển nông thôn mới – The New Rural Paradigm	27
Hình 2.2.	Khung phân tích phát triển kinh tế nông thôn	57
Hình 3.1	Quy mô các trang trại sản xuất nông nghiệp Ba Lan	79
Hình 3.2	Số lượng giấy phép cấp cho người nước ngoài mua bất động sản ở Ba Lan	81
Hình 3.3	Tỷ trọng xuất nhập khẩu hàng nông sản Ba Lan	82
Hình 3.4	Kim ngạch xuất khẩu các sản phẩm nông sản Ba Lan giai đoạn 2004-2017	82
Hình 3.5	Ngân sách thực hiện các chương trình phát triển nông thôn từ EU chuyển cho Ba Lan giai đoạn 2004-2015	85
Hình 3.6	Thực trạng khu vực nông thôn Ba Lan đối với việc phát triển mô hình tự kinh doanh (Self employment)	86
Hình 3.7	Cơ cấu các trang trại sản xuất phi nông nghiệp Ba Lan năm 2014	89
Hình 3.8	Chỉ số đổi mới Ba Lan giai đoạn 2011- 2018	94
Hình 4.1	Năng suất lao động nông nghiệp của Việt Nam so với một số các quốc gia	120

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài nghiên cứu:

Phát triển kinh tế nông thôn với mục tiêu cải thiện cuộc sống người dân khu vực nông thôn thông qua việc triển khai các chính sách, hoạt động nhằm đa dạng hóa kinh tế nông thôn, thúc đẩy chuyển dịch cơ cấu kinh tế nông thôn, khuyến khích sự tham gia của người dân, doanh nghiệp vào các hoạt động sản xuất phi nông nghiệp, gắn kết sản xuất với các vấn đề về an ninh lương thực, nâng cao chất lượng nguồn lực lao động nông thôn... luôn là những ưu tiên hàng đầu trong chính sách phát triển kinh tế - xã hội ở hầu hết các quốc gia trên thế giới.

Sau khi trở thành thành viên của EU vào ngày 1/5/2004, Chính phủ Ba Lan đã thực hiện cải cách một cách sâu rộng và toàn diện, đáp ứng nghiêm ngặt các tiêu chuẩn gia nhập của EU trên tất cả các góc độ: Từ việc cải cách luật pháp, chính trị đến hoàn thiện khung thể chế kinh tế thị trường với mục tiêu tăng trưởng nhanh và bền vững, thu hẹp khoảng cách thu nhập đầu người với mức bình quân chung của EU, thúc đẩy cải cách các vấn đề xã hội... tiến hội nhập toàn diện vào khu vực Liên minh Châu Âu. Trong bối cảnh như vậy, nông thôn Ba Lan cũng đã từng bước đáp ứng các tiêu chuẩn chung của EU theo hướng cạnh tranh, hiện đại và phát triển bền vững. Những kết quả đạt được trong việc triển khai chính sách phát triển kinh tế nông thôn của Ba Lan trong thời gian qua đã tạo ra những chuyển đổi kinh tế, xã hội khu vực nông thôn hết sức ấn tượng: Quy mô trang trại nông nghiệp được điều chỉnh theo hướng tích tụ; cơ sở hạ tầng nông thôn cải thiện rõ rệt, thu nhập của người nông dân đã tăng nhanh và tiệm cận với thu nhập người dân đô thị; tỷ lệ lao động qua đào tạo đại học khu vực nông thôn được cải thiện, thất nghiệp khu vực nông thôn giảm đáng kể. Các vấn đề xã hội như hệ thống an sinh, chăm sóc sức khỏe, bảo vệ môi trường khu vực nông thôn... đã hướng tới phát triển bền vững.

Việt Nam, qua 30 năm đổi mới, khu vực kinh tế nông thôn đã có những chuyển biến rõ rệt, đời sống vật chất và tinh thần của người dân ngày càng được cải thiện, kết cấu hạ tầng kinh tế - xã hội được tăng cường; công tác xóa đói giảm nghèo đạt kết quả to lớn. Hoạt động sản xuất nông nghiệp đạt mức tăng trưởng nhanh và ổn định trong một thời gian dài, đưa Việt Nam đã trở thành một nước xuất

khẩu nông sản hàng đầu thế giới. Chính sách phát triển nông thôn tiếp cận theo hướng xây dựng “*nông thôn mới*” được bắt đầu từ năm 2008 thông qua Nghị quyết số 26-NQ/TW ngày 05/8/2008 về nông nghiệp, nông dân, nông thôn của Ban Chấp hành Trung ương Khóa X, đã tạo ra những tác động tích cực cải thiện cuộc sống người dân khu vực nông thôn...

Tuy nhiên, bên cạnh những thành tựu đáng ghi nhận, phát triển kinh tế nông thôn ở Việt Nam đang phải đối mặt với những thách thức và hạn chế, nhiều chỉ số tăng trưởng đang giảm, các nguồn lực cho việc mở rộng sản xuất như đất canh tác và nguồn tài nguyên khác đã được sử dụng đến mức tới hạn. Bên cạnh đó, dân số sống bằng nghề nông hiện vẫn còn chiếm tỷ trọng quá cao song lại đóng góp chưa đầy 20% GDP, khoảng cách chênh lệch thu nhập giữa nông dân và thị dân ngày càng cao, diện tích đất nông nghiệp giảm do quá trình công nghiệp hoá, đô thị hoá; dịch vụ nông thôn kém phát triển; khu vực nông thôn phát triển thiếu quy hoạch... nông nghiệp, nông dân còn dễ bị tổn thương do tác động của hội nhập quốc tế, của các tình huống bất thường về tự nhiên và biến đổi khí hậu.

Trong quá trình phát triển, Việt Nam cần học hỏi những nước có nền sản xuất nông nghiệp tương đồng và những chính sách phát triển kinh tế nông thôn đã thành công để học hỏi và rút ra bài học kinh nghiệm. Chính vì vậy, việc thực hiện luận án “*Phát triển kinh tế nông thôn ở Ba Lan trong những thập niên đầu thế kỷ XXI và bài học kinh nghiệm cho Việt Nam*” với việc nghiên cứu và làm rõ khung lý thuyết phát triển kinh tế nông thôn, phân tích và đánh giá những thành công và hạn chế trong phát triển kinh tế nông thôn Ba Lan, trong bối cảnh nước này đang thực hiện quá trình hội nhập sâu rộng vào Liên minh châu Âu... sẽ là những bài học kinh nghiệm hết sức quý báu cho Việt Nam trong việc hoạch định chiến lược và triển khai chương trình phát triển kinh tế nông thôn một cách có hiệu quả trong thời gian tới.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu của luận án

2.1. Mục đích nghiên cứu:

Luận án đi sâu vào luận giải và làm rõ các vấn đề về lý luận và thực tiễn phát triển kinh tế nông thôn, phân tích và đánh giá thực trạng phát triển kinh tế nông thôn ở Ba Lan trong những thập niên đầu thế kỷ XXI, đánh giá những nét tương